

**Hans Arnold – Raimund Krämer (Hrsg.):
Sicherheit für das grössere Europa:
Politische Optionen im globalen Spannungsfeld.**

Vorwort von Ludger Volmer. 1. Aufl. Eine Welt; No. 14. Bonn: Dietz, 2002, 368 stran, ISBN 3-8012-0324-7 (signatura knihovny ÚMV 49 009).

Čtenáři předkládané úvahy o evropské bezpečnosti se soustřeďují na období vymezené koncem studené války a jejích konfrontací s dnem 11. 9. 2001. Oba mezníky samy o sobě výrazně poznamenaly celou Evropu a byly i příčinou významné změny bezpečnostně-politických paradigmat. Recenzovanou publikací prostupuje nejen otázka bezpečnosti pro rozšířenou Evropu, otázka vztahu mezi Evropskou bezpečnostní a obrannou politikou (EBOP) a Severoatlantickou aliancí v době zásadních změn strategických podmínek, ale též otázka budoucí úlohy Evropské unie ve světové politice. U Evropské unie (EU) je rovněž vysvětlováno formování jejích bezpečnostních pozic, vliv institucionální reformy a procesu rozšiřování EU i globálních bezpečnostních problémů. Samostatná část publikace se pak zaměřuje na východiska a perspektivy německé zahraniční politiky, na niž velmi silně zapůsobily změny po skončení studené války. V souvislosti s globalizací je zvláštní pozornost při studiu evropské bezpečnosti věnována *asymetrickým konfliktům*, rizikům šíření zbraní hromadného ničení a samozřejmě mezinárodnímu globalizovanému terorismu. Čtenář může hlouběji nahlédnout do diskuze, týkající se německé bezpečnosti a zahraniční politiky, do jejích nových úkolů i do pojmu bezpečnost.

V úvodu publikace Raimund Krämer, jenž na univerzitě v Postupimi přednáší otázky mezinárodní a srovnávací politiky, shrnuje základní otázky evropské bezpečnosti, vyplývající z hledání celkové bezpečnostní strategie po skončení studené války. Poukazuje na odlišnosti v různých částech Evropy, na nedořešené problémy, na mrtvé či vyhnané v období po roce 1990 v důsledku nových válek. Také 11. září uvádí jako datum znamenající přelom v mezinárodních vztazích.

Vlastní publikace je rozčleněna do tří tematických částí. Jejich autoři pocházejí z různých zemí – z Polska, z Francie, z Maďarska, z Velké Británie, z České republiky, z Německa, z Rumunska, z Spojených států amerických, z Ruska a ze Slovenska. Liší se tedy nejen svým původem, ale představují též rozdílné generace a zároveň odlišné, někdy i kontroverzní pozice, byť vesměs postavené na odborných základech a vyznačující se schopností kritického pohledu na skutečnosti. K nejčastěji kladeným otázkám patří: *Jak je možné definovat Evropu? Je možné Evropu v současnosti chápat jako jeden bezpečnostní prostor, nebo zde nalézáme spíše zóny rozdílné bezpečnosti? Mají evropské instituce zastřešit veškerou Evropu? Bude do evropských struktur zapojeno rovněž Rusko? V jakém vztahu je Evropská bezpečnostní a obranná politika k transatlantickému spolenectví? Jakou roli budou hrát Spojené státy americké v budoucí Evropě?*

První díl recenzované publikace – *Evropská identita a rozsah* – slouží k prostorovému vytyčení Evropy a jejích hranic. Více než o geografii jde přitom o dějiny a o kulturu.

Rumunský historik a odborník na otázky kultury žijící v USA – *Virgil Nemoianu* – hledá ve svém příspěvku zdroje evropské dynamiky i faktory, jež vedly k evropským selháním ve 20. století. Vedle skeptických pohledů upozorňuje též na šance, spočívající v „rozšířené Evropě“, tj. v začlenění zemí střední a východní Evropy do Evropské unie. Evropa by se tak v nových podmínkách mohla stát „prostředníkem v procesu globalizace a sama úspěšně přežít“.¹

Rovněž berlínský politolog *Erhard Crome* vychází z evropské identity, kterou na historicko-odborném základě spojuje s vývojem *německého dilematu*. Ukazuje, jak po krvavých zkušenostech v Evropě vznikly struktury spolupráce, jež zabraňovaly válkám a zajiš-

tovaly bezpečnost. Přitom upozorňuje na nebezpečí unilaterálního a vojenského vyznění reakcí v konfliktních situacích mezinárodní politiky, zvláště po 11. září. Zároveň vysvětluje, jak by Evropa jako *mirová mocnost* mohla „*právě svou rozmanitostí pomoci účinněji řešit otázky bezpečnosti*“.²

Mladý polský historik *Krzysztof Malinowski* se ve své stati zabývá otázkou evropských hranic na východě, a to z *geokulturního hlediska*. Zpracovává nejen prameny, týkající se evropské identity Polska, ale i polský potenciál pro zprostředkování mezi Východem a Západem a polskou politiku vůči východním sousedům, podporující evropské cíle. „*Politická role Polska v regionu je diferencovaná. Směřem na východ hraje Polsko pro Ukrajinu a dlouhodoběji snad i pro Bělorusko úlohu prostředníka vůči Evropské unii a zároveň zastávce obou států na cestě do euroatlantických struktur. Vůči Rusku lze roli Polska charakterizovat jako nárazník i most. Její náplní je sloužit kontaktům a spolupráci mezi EU a Ruskem.*“³

Renomovaný ruský politolog *Andrei Zagorski* ve svém příspěvku hájí opatrné a realistické zapojování Ruska do evropských a atlantických struktur. Rusko by se mělo podle jeho názoru stát rovnocenným členem „klubu evropských států“, aniž by se muselo vzdát své identity a svébytnosti. Budoucí evropské mírové zřízení autor spatřuje ve „*spolupráci USA, EU a Ruska, v zapojování Ruska do západoevropských a transatlantických bezpečnostních struktur a v rozvoji společného hospodářského a právněpolitického prostoru mezi Evropskou unií a Ruskem...*, což vyžaduje *politickou vytrvalost*“.⁴

Britský politolog a odborník na problematiku zahraniční a bezpečnostní politiky (zvláště britské, německé a francouzské) i na integrační politiku EU – *William Wallace* – ve svém příspěvku z britského hlediska velmi konkrétně rozebírá otázky evropských hranic. Ptá se, kde by mělo končit rozšiřování Evropské unie na východ a na jih. Popírá, že by dnes ještě mělo smysl diskutovat o tom, zda je žádoucí komplexní rozšíření. Zdůrazňuje, že západoevropské země již daly kandidátským zemím určité sliby a vzbudily v nich značná očekávání. Zpětný krok je tak vyloučen. *W. Wallace* zkoumá též historicko-kulturní vztahy. V této souvislosti připouští, že k „*vytyčení hranic dochází spíše podle politicko-ústavních kritérií. Vyjadřuje přesvědčení, že se NATO i EU budou muset přizpůsobit rozšiřování, a proto bude nutné i vzájemné »sladování« jejich postupů. To vše vyžaduje uvnitř existujících institucí dobrý politický rozhled a vedení.*“⁵

Druhý díl recenzované knihy se hlavně orientuje na *úkoly evropské bezpečnostní politiky*. Seznamuje čtenáře s možnými strategiemi a způsoby řešení konfliktů z pohledu různých zemí.

Britský odborník na bezpečnostní problematiku *Stuart Croft* otevírá kapitulu diskuzí o termínu *bezpečnost*, který je po termínu *identita* druhým ústředním pojmem publikace. Na výchozí otázku, týkající se možnosti *celistvosti bezpečnostního prostoru*, odpovídá negativně. Analyzuje současné scénáře ohrožení, vztah NATO, EU a Ruska. Navrhuje vytvořit „*akademicky fundovaný koncept bezpečnostní politiky v Evropě na základě posilování existujících celoevropských institucí, zvláště OBSE*“.⁶

Jiří Šedivý, ředitel pražského Ústavu mezinárodních vztahů a odborník v oblasti mezinárodní bezpečnosti, mezinárodní politiky i teorie mezinárodních vztahů, klade evropskou bezpečnostní problematiku do globálního kontextu. Dokazuje stále komplexnější působení a stále obtížnější zvládnutí současného ohrožení. Nastiňuje nová nebezpečí, představuje nová témata v bezpečnostní problematice (např. vznik nových činitelů v mezinárodní politice a úpadek státnosti). „*Řada současných válek vzniká spolupůsobením více faktorů. Ke slabým státním strukturám charakterizovaným masivní korupcí a nevykonnými správními aparáty se přidružují hospodářské problémy – nedostatek integrace ve světovém trhu, plývání vlastními hospodářskými zdroji apod.*“⁷

Ve stati mladého polského politologa *Ireneusza P. Karolewského* najdeme rozdílné představy na Západě a na Východě o tom, jak má být utvářena evropská bezpečnost. Tyto odliš-

né pohledy se projevují např. v otázce bezpečnostněpolitické samostatnosti Evropy – ve vztahu k USA, ve vztahu k Rusku a k jeho zapojení do bezpečnostněpolitických úvah nebo při interpretaci povinností spojených se členstvím v Severoatlantické alianci. Ukazuje, jak zdrženlivé reakce států západní Evropy po 11. září málem oživily „trauma chybějící pomoci“.⁸

Stanoviska současného člena NATO a budoucího člena EU – Maďarska – k otázkám evropské bezpečnosti charakterizuje historik a politolog *Lajos Keresztes* z Budapešti. Poukazuje na skutečnost, že Maďarsko bude dlouhou dobu pro NATO i pro EU na jihu a na východě „hraniční zemí“, a to v bezprostřední blízkosti ohnisek konfliktů na Balkáně. Píše: „11. září a s tím spojené přesuny priorit, hlavně v USA, mohou mít za následek marginalizaci tohoto prostoru s dalekosáhlými důsledky pro celou Evropu.“⁹ Autor upozorňuje na zájmy a kompetence své země ve zmíněném prostoru a zdůrazňuje naléhavou nutnost zapojit Maďarsko do procesu formulování celoevropské koncepce pro Balkán.

Mladý ruský politolog *Dmitry Polikanov* ve svém příspěvku zastává ruské pozice přívrženeců prozápadního směru, usilujícího o partnerský vztah mezi Ruskem a EU, popřípadě NATO. Uvádí, že za vlády prezidenta V. Putina získalo sblížení Ruska se Západem – speciálně s NATO – důležité impulzy a že 11. září tento proces ještě posílilo. Autor vychází z *psychologického rozdělení Evropy*, podle něhož i vnímání ohrožení může být velmi odlišné. „Ruské vnímání bezpečnosti se liší od západního. Rusko čelí řadě vnitřních ohrožení své politické i hospodářské stability. Mezi ně patří vedle kriminality a korupce i přírodní katastrofy a ekologická problematika. Prioritu má boj s terorismem...“¹⁰ Evropská unie, dříve vnímaná jen jako hospodářská instituce, je v Rusku stále více chápána jako politický a bezpečnostněpolitický faktor v Evropě. Přitom autor klade otázku, k jakému cíli by měly být utvářeny evropské jednotky rychlého nasazení.

Americká vědecká pracovnice, profesorka *Edwina S. Campbellová* ve své stati skepticky posuzuje význam USA pro evropskou bezpečnost na počátku 21. století. Sleduje rozpor mezi Evropou a USA. Přitom uvádí, že není možné hovořit o eventuálním konci éry transatlantických vztahů. Pro to svědčí nejen dlouhá historie transatlantických vztahů, ale i poslední změny v USA po 11. září. Na mnohé mezinárodní otázky i ve vztahu k evropskému bezpečnostnímu řádu se v USA od té doby nahlíží v nových souvislostech a jsou i politicky nově posuzovány. Autorka zdůrazňuje, že nadále považuje NATO za nutnou a potřebnou organizaci, ale zároveň si uvědomuje bezpečnostněpolitickou odlišnost Evropanů. Odmítá evropskou kritiku amerického unilateralismu, včetně evropských stereotypů ohledně USA jako „rychle střelejícího kovboje“.¹¹

Profesor politických věd *August Pradetto*, který již léta kriticky a novátorsky píše o evropské bezpečnosti, společně s *Oliverem Linzem* analyzuje vývoj Severoatlantické aliance v 90. letech. Oba autoři rozebírají *novou strategickou koncepci* z roku 1999, připomínají úlohu *geografie jako výzvy* a poukazují na posuny v euroatlantických bezpečnostních úkolech, na změny v NATO po válce v Jugoslávii, zvláště po zkušenostech z Kosova a po 11. září 2001, vedoucí k rýsování transformace Severoatlantické aliance. „Po 11. září se objevila otázka, do jaké míry bude působit boj proti mezinárodnímu terorismu na organizaci, na její strukturu a ozbrojené síly, na její kolektivní plány a činnost.“¹²

Ve třetím díle recenzované publikace je zpracována tematika *německé zahraniční a bezpečnostní politiky* v globálním kontextu. Autoři hledají odpovědi na otázky, jakou roli má a může mít Evropa při řešení konfliktů na vlastním území, v jakém vztahu je rétorika a podstata problémů, pokud jde o evropské obranné iniciativy, jak je možné sloučit odlišné přístupy evropské bezpečnostní politiky s postupy Severoatlantické aliance, jaká poučení Evropa vyvodila z konfliktů a válek v 90. letech 20. století, jak přistupuje německá zahraniční politika k otázce evropské bezpečnosti a v čem spočívá těžiště *evropské politiky* Spolkové republiky Německo.

Anne-Marie Le Gloannecová, mezinárodně uznávaná francouzská politoložka, se všemi silami zasazuje o to, aby se Evropané více starali o vlastní bezpečnost. Vychází z to-

ho, že lze pozorovat další marginalizaci Evropy v mezinárodní politice a že 11. 9. 2001 tento proces ještě posílilo. Autorka poukazuje zvláště na dramatický posun geopolitických těžišť, což dokazují „*opěrné body nového terorismu*“.¹³ Zajímavé je její hledání odpovědi na otázku, zda by Evropa mohla být po těchto změnách výrazným mezinárodním činitelem 21. století, jaká je vlastně vojenská situace Evropy a jak zde funguje Severoatlantická aliance. Čtenář je upozorněn na nevyřešený rozpor mezi požadavky na evropskou obrannou politiku na straně jedné a mechanismy i filozofii v EU na straně druhé. V tomto rozporu autorka vidí zábrany při společném jednání o zajištění evropské bezpečnosti.

Mladý slovenský odborník na zahraniční a bezpečnostní politiku *Ivo Samson* sice sdílí charakteristiku bezpečnostní situace u Le Gloannecové, avšak jeho závěry vyznívají jinak. Popírá „*emancipaci Evropy v bezpečnostní politice*“.¹⁴ Na základě analýzy bezpečnostněpolitických snah v Evropě od poloviny 90. let upozorňuje na malou akceschopnost Evropy. Radí se tím ke skupině těch autorů ze zemí střední a východní Evropy, kteří zastávají ve vztahu k *autonomní evropské obraně* spíše skeptické stanovisko.

Následují stati tří mladších německých autorů. Politolog *Ulrich Schneckener* diskutuje o otázkách potenciálu EU, sloužícího k prevenci a řešení konfliktů. Při pojmovém vymezení prevence sice zdůrazňuje *nevojenský charakter*, další text je ale koncentrován na oblast Balkán, zvláště na případ Makedonie, a tím se do středu pozornosti dostávají *vojenské složky*. K tomu, aby se Evropa pohnula „*od rétoriky k podstatě*“, potřebuje podle Schneckenerova názoru „*politickou vůli, úzké sepjetí a spolupráci evropských institucí, vybudování kapacit i spolupráci s jinými činiteli*“.¹⁵

Alexander Siedschlag, habilitovaný odborník na otázky bezpečnosti, ve svém příspěvku kriticky diskutuje o politických pozicích Německa – vládních i opozičních stran –, týkajících se evropské i transatlantické bezpečnostní politiky. „*Nová Severoatlantická aliance je sice akceptována jak v politických kruzích, tak i u obyvatelstva*“,¹⁶ ale autor postrádá strategické pozice a obává se, že při návaznosti na zásady západoněmecké poválečné politiky se někdy nedostává pochopení pro elementární bezpečnostněpolitická témata současnosti, což může vést k nebezpečí odcizení mezi evropskými a transatlantickými činiteli.

Gunther Hellmann, profesor politických věd (*Institut für vergleichende Politikwissenschaft und internationale Beziehungen, Frankfurt am Main*), vychází ve svých úvahách ze slovní hříčky Thomase Manna: „*Německá Evropa, nebo evropské Německo?*“ Konstatuje, že vzrostl zájem německé vlády formulovat a prosazovat národní zájmy. Přitom sleduje hlavní centra politického rozhodování EU. Zároveň analyzuje pojem *říše*, novodobými německými dějinami značně diskreditovaný, ale vyskytující se v evropských diskuzích. Ve vztahu EU a Severoatlantické aliance vidí v Německu tendenci preferování Unie. Zvláštní pozornost věnuje německo-francouzské spolupráci, hovoří o jejím ústředním významu pro evropský rozvoj. Na aktivních vztazích Německa s Francií závisí podle jeho názoru „*úspěšnost hlavních zahraničněpolitických a evropských integračních iniciativ německé zahraniční politiky*“.¹⁷

Zkušený odborník na německou bezpečnostní politiku, čerpající i z diplomatické praxe velvyslance, a spolueditor celé publikace – *Hans Arnold* – závěrem formuluje kritický pohled na *evropskou bezpečnostní architekturu* a uvádí doporučení ohledně jejího dalšího vývoje. Při analýze evropské bezpečnostní situace charakterizuje působení OSN, USA, NATO, OBSE, novou orientaci Rady Evropy, vojenské možnosti EU i význam společné evropské zahraniční a bezpečnostní politiky. „*Síla Evropské unie ve světové politice spočívá v jejím silném multilaterálním působení a v jeho možnostech*“.¹⁸

Celkově nelze recenzovanou publikaci chápat jako příručku pro bezpečnostní politiku, nebo jako úvod pro praktickou politiku. Mnohem spíše jde o soubor úvah a podnětů. Umožňuje totiž zamýšlet se nad otázkami evropské bezpečnosti i evropské integrace. Zábývá se tedy nanejvýše aktuální problematikou evropské bezpečnosti, zasazenou do souvislostí mezinárodních vztahů.

Zvláště zajímavé otázky vyplývají z oblasti bilaterálních mezinárodních vztahů Rusko – Evropa a USA – Evropa. Částečně na ně odpovídají K. Malinowski, A. Zagorski, I. P. Karolewski a D. Polikanov. Doplnit by je mohly např. důkladnější výklady pohledů na to, „jakou jednotnou Evropu“ by si představovaly nejen USA, Rusko či dosavadní členové EU, ale též kandidátské země, mezi nimiž důležitou roli hraje např. Polsko.

Při pohledu na otázky, týkající se úkolů evropské bezpečnostní politiky, se stává zřejmou nutnost hlubšího pochopení procesu globalizace ve sféře mezinárodních vztahů, a tím i ve sféře zajištění bezpečnosti, jak dokazují ve svých statích J. Šedivý, E. S. Campbellová a další. Do problematiky evropské bezpečnosti zasahují stále více i bezpečnostní problémy Asie a Afriky a krizové oblasti světa vůbec. Le Gloannecová sice upozorňuje na marginalizaci Evropy, ale v recenzované publikaci chybí např. analýza bezpečnostní problematiky Afriky. K úvahám vybízejí zvláště vztahy Evropa – Afrika, zda proti diktaturám je lépe bojovat izolací, či ekonomickou provázaností.

Do sféry bezpečnosti patří i imigrační politika evropských zemí a připravenost či nepřipravenost členských i nečlenských států EU na potenciální imigrační vlny z afrického a asijského kontinentu, respektive z ohnisek potenciálních válečných konfliktů.

Ivona Řezanková

¹ Arnold, Hans – Krämer, Raimund (Hrsg.): Sicherheit für das grössere Europa: Politische Optionen im globalen Spannungsfeld. Vorwort von Ludger Volmer. 1. Aufl. Eine Welt; No. 14. Bonn: Dietz, 2002, s. 39.

² Tamtéž, s. 57–58.

³ Tamtéž, s. 74.

⁴ Tamtéž, s. 92.

⁵ Tamtéž, s. 111.

⁶ Tamtéž, s. 130.

⁷ Tamtéž, s. 137.

⁸ Tamtéž, s. 162.

⁹ Tamtéž, s. 178.

¹⁰ Tamtéž, s. 182.

¹¹ Tamtéž, s. 215.

¹² Tamtéž, s. 233.

¹³ Podrobněji viz tamtéž, s. 236–237.

¹⁴ Tamtéž, s. 258.

¹⁵ Tamtéž, s. 286–287.

¹⁶ Tamtéž, s. 296.

¹⁷ Tamtéž, s. 330.

¹⁸ Tamtéž, s. 362.